

University
of Wrocław

ISSN 2029–2236 (print)
ISSN 2029–2244 (online)
SOCIALINIŲ MOKSLŲ STUDIJOS
SOCIAL SCIENCES STUDIES
2009, 3(3), p. 123–144

VALSTYBĖS POZITYVIŲ PAREIGŲ VERTINIMAS EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISMO BYLOSE PRIEŠ LIETUVĄ

Lina Urbaitė

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės katedra
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5) 2366 179
Elektroninis paštas ttkatedra@tf.vu.lt

Pateikta 2009 m. sausio 13 d., parengta spausdinti 2009 m. rugpjūčio 21 d.

Anotacija. Straipsnis parengtas remiantis 2008 m. lapkričio 17 d. Mykolas Romeris universiteto organizuotoje konferencijoje „Aktualūs tarptautinės teisės klausimai XXI amžiuje“ skaitytu pranešimu. Neginčijamai viena iš XXI a. aktualijų tarptautinėje teisėje yra griežtėjantys žmogaus teisių apsaugos standartai, todėl didėja reikalavimai vidaus teisės kokybei bei didėja valstybių atsakomybė pagal tarptautinius žmogaus teisių apsaugos aktus. Būtent tai atsispindi Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – ir EŽTT) jurisprudencijoje – pastebima tendencija, be tradicinių reikalavimų, kad valstybės susilaikytų nuo žmogaus teisių pažeidimų, nagrinėti ir pozityvių pareigų aspektą, taip, be kita ko, praplečiant Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija)¹ taikymo sritį ir reikalaujant aukštesnio žmogaus teisių ir laisvių apsaugos lygio.

Straipsnyje analizuojama EŽTT jurisprudencija bylose prieš Lietuvą, kuriose keliamas pozityvių pareigų klausimas. Dėl pozityvių pareigų sampratos bei jų nustatymo sudėtingumo pirmiausia, remiantis bylomis ir prieš kitas Konvencijos dalyves, aptariami pozityvių pareigų teoriniai aspektai: sąvoka, rūšys, identifikavimas, ribos, turinys bei negatyvių išipareigojimų.

1 Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 96-3016.

Daugiausia dėmesio straipsnyje skiriama EŽTT nustatytiems Konvencijos pažeidimams, kurie yra susiję su Lietuvos Respublikos netinkamu pozityvių pareigų vykdymu, aptariant, kokios problemos pastebėtos, kokia veiksmų laisvė vienu ar kitu atveju palikta valstybei, kokios pasekmės, be kompensacijos už turtinę ir neturtinę žalą išmokėjimo priteisimo, dėl nustatytų pažeidimų kilo Lietuvai bei kaip, autorės manymu, būtų galima užtikrinti efektyvesnę prisiimtų tarptautinių išpareigojimų tokioje svarbioje srityje kaip žmogaus teisių apsauga įgyvendinimą.

Kol kas EŽTT praktika sprendžiant bylas prieš Lietuvą šiuo klausimu nėra gausi, tačiau ji atskleidžia gana sudėtingas problemas, nes pažeidimai nustatyti dėl tokių svarbių absoliučių teisių kaip teisė į gyvybę ar kankinimų uždraudimas.

Pagrindinė straipsnio išvada yra ta, jog EŽTT konstatuotą Lietuvos neaktyvumą užtikrinant efektyvą naudojimąsi Konvencijos garantuojamomis teisėmis galima būtų skirstyti į kelias grupes – tai netinkamos kalinimo sąlygos, neefektyvus Konvencijos garantuojamų teisių pažeidimų tyrimas bei procesinių teisių netinkamas užtikrinimas, taip pat netinkamas/nepakankamas teisinis reglamentavimas, sukeliantis privataus gyvenimo apribojimus – ir kiekvienos šių pažeidimų grupių sprendimo būdai yra skirtingi. Gana aišku, jog reikia besąlygiškai laikytis įstatymo nustatytos procesinių pozityvių pareigų vykdymo tvarkos, kalinimo sąlygų reikalavimai taip pat aiškūs, nes yra nustatyti tarptautiniai standartai – jie yra nacionalinės teisės ir administracinės praktikos orientyras, be to, remiantis inspekcijų Lietuvoje vertinimais Europos komiteto prieš kankinimą ir kitoki žiaurų, nežmonišką elgesį ir baudimą (CPT) ataskaitose yra įvertintos net konkrečios situacijos². Privataus gyvenimo apsaugos teisinio reglamentavimo ir administracinės praktikos klausimai sudėtingesni, nes EŽTT praktika itin plačiai aiškina privatų gyvenimą, todėl pozityvių pareigų šioje srityje daugėja, tačiau kaip rodo nustatyti pažeidimai, Lietuva šiuo metu turi tik vieną problemą, tačiau itin opų ir kontroversišką klausimą – tai transseksualų lyties keitimas ir naujo identiteto pripažinimas, kadangi Armono ir Biriuk bylose nustatyto privataus gyvenimo pažeidimo kompensavimo klausimas, išgaliojus naujam Civiliniam kodeksui, kuriame nėra numatyta atlyginimo už neturtinę žalą ribų, jau buvo išspręstas. Plečiantis pozityvioms pareigoms ir mažėjant valstybės nuožiūrai renkantis priemones toms pareigoms įgyvendinti itin svarbu imtis bendrų efektyvaus Konvencijos garantijų užtikrinimo priemonių. Tos priemonės yra teisės aktų atitikties Konvencijai privalomas vertinimas, pareigūnų, teisininkų EŽTK mokymas, EŽTT jurisprudencijos vertimas ir skelbimas bei kitos. Bylų ir EŽTT sprendimų vykdymo praktikos analizė atskleidžia efektyvių gynybos priemonių svarbą ir būtinybę operatyviai vykdyti EŽTT sprendimus.

Reikšminiai žodžiai: Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, Europos Žmogaus Teisių Teismas, pozityvios pareigos, efektyvumo principas, nuožiūros laisvė, teisinga pusiausvyra, EŽTT sprendimų vykdymas.

2 CPT inspekcijos Lietuvoje vyko 2000 m. vasario 14–23 d., 2004 m. vasario 17–24 d., 2008 m. balandžio 21–30 d. Su CPT ataskaitomis galima susipažinti Komiteto interneto svetainėje [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-01-13] <<http://www.cpt.coe.int/en/states/ltu.htm>>.

Įvadas

Pagrindinis šio straipsnio tikslas – atskleidus pozityvių pareigų teorinius aspektus, išanalizuoti EŽTT jurisprudenciją bylose prieš Lietuvą dėl pozityvių pareigų vykdymo siekiant nustatyti Lietuvos teisės ir praktikos problematiką ir pateikti siūlymus efektyviam Konvencijos užtikrinimui, o kartu ir pozityvių pareigų įgyvendinimui.

Straipsnyje nagrinėjamos tik tos bylos prieš Lietuvą, kuriose yra priimtas sprendimas (angl. *judgment*) arba nutarimas dėl priimtumo (angl. *decision*), ir tik siekiant nurodyti, kokie nauji probleminiai klausimai keliami, paminėtos kelios naujos komunikacijos Lietuvos Vyriausybei. Straipsnyje taip pat apžvelgiama EŽTT praktika ir kitų valstybių atžvilgiu aiškinant tam tikras pozityvias pareigas bei nurodant principus, kurie turi esminę reikšmę svarstant ir Lietuvos problemas.

Pažymėtina, kad šiame straipsnyje vartojama sąvoka „pozityvios pareigos“ yra susijusi tik su vadinamosiomis „numanomomis“ pareigomis, todėl straipsnyje nėra analizuojami tiesiogiai Konvencijoje įtvirtinti reikalavimai imtis aktyvių priemonių žmogaus teisėms ir laisvėms užtikrinti, pavyzdžiui, garantuoti viešą bylos nagrinėjimą, kadangi jie yra gana plačiai aptarti akademinėje literatūroje, o numanomų pozityvių pareigų klausimas yra aktualus dėl šio pobūdžio pozityvių pareigų identifikavimo sudėtingumo, ribų bei jų turinio neapibrėžtumo.

Straipsnio išvados grindžiamos loginiu, sisteminiu, lyginamuoju ir analitiniu metodais.

Užsienio literatūroje pozityvių pareigų klausimas, atsižvelgiant į naujausias EŽTT tendencijas, yra nagrinėjamas įvairiais aspektais, tačiau lietuviškos bylos nesulaukė daug dėmesio, o lietuvių autorių darbuose, pavyzdžiui, D. Jočienės, G. Sagačio, numanomų pozityvių pareigų klausimas dažniausiai yra siejamas tik su privataus ir šeimos gyvenimo apsaugos siaurais klausimais, G. Švedo darbuose yra aptariami įvairūs baudmių vykdymo teisės, įskaitant ir Konvencijos taikymo praktiką, klausimai, tačiau reikalavimai kitose srityse bei naujausia EŽTT jurisprudencija, priimtų EŽTT sprendimų vykdymo klausimai Lietuvos akademikų plačiau nenagrinėti.

1. Pozityvios pareigos: samprata, turinys, ribos

Pozityvių pareigų klausimas nėra naujas, nes pati Konvencija tam tikrais atvejais tiesiogiai numato pareigą valstybėms imtis aktyvių veiksmų, pavyzdžiui, užtikrinti teisingą bylos nagrinėjimą nepriklausomame ir nešališkame teisme, be to, EŽTT pirmą kartą vadinamąsias „numomas“ pozityvias pareigas, t. y. tiesiogiai neįtvirtintas Konvencijos tekste, apibrėžė dar 1979 m. *Marckx v. Belgium*³ byloje, nurodydamas, kad Konvencijos 8 straipsnyje numatytas reikalavimas, kad valstybė nesikištų į šeimos gyvenimą: be negatyvių išipareigojimų, valstybė privalo vykdyti ir pozityvias pareigas, kurios yra neatsiejamos nuo veiksmingo šeimos gyvenimo gerbimo (para. 31).

3 *Marckx v. Belgium*, no. 6933/74, 13 June 1979.

Kalbant apie valstybių, Konvencijos dalyvių, įsipareigojimų apimtį, atskaitos taškas šiuo klausimu yra Konvencijos 1 ir 13 straipsniai, numatantys, kad valstybė privalo garantuoti kiekvienam jos jurisdikcijoje esančiam asmeniui Konvencijoje numatytas teises ir laisves bei suteikti efektyvias teises priemones pažeistoms teisėms ginti.

Bendriausia prasme pozityvūs yra tokie įsipareigojimai, kuriais valstybei numatoma pareiga imtis atitinkamų veiksmų, kad būtų užtikrintos Konvencijos teisės ir laisvės. Valstybei taip pat gali būti keliami pareiga apginti asmenis nuo kitų individų⁴. Pozityvių pareigų turinys yra labai įvairus – tai gali būti veiksmai įstatymų leidybos, kontrolės, prevencijos, tyrimo ir patraukimo baudžiamajon atsakomybės srityse. Esminis bruožas yra tai, kad valstybė turi imtis tam tikrų aktyvių veiksmų: išnagrinėti nužudymo aplinkybes, suteikti nemokamą teisinę pagalbą, pripažinti naują transseksualo lytį⁵, kriminalizuoti vergovę (žr. *Siliadin v. France*⁶), imtis prevencinių priemonių apsaugoti nuo stichinių nelaimių (žr. *Budayeva ad others v. Russia*⁷) ir kt.

Identifikuoti, ar yra pozityvios pareigos, kokių konkrečiai veiksmų valstybė turi imtis, itin sunku – nėra nei aiškių kriterijų, nei metodologijų. Viena pozityvių pareigų identifikavimo, o kartu ir jų ribų nustatymo priemonių yra efektyvumo principas – efektyvi žmogaus teisių ir laisvių apsauga reikalauja, kad valstybė imtųsi būtinų veiksmų, kad naudojimas atitinkama teise ar laisve būtų efektyvus. Kaip matome, aiškumo šis principas suteikia gana mažai. Visų pirma dėl to, kad nėra aiškių kriterijų, ar ir kada pasiekiamas efektyvumas; kas yra efektyvu, daugiausia priklauso nuo pačios teisės, bylos aplinkybių ir padėties valstybėje. Antra, skirtumas tarp minimalaus ir maksimalaus efektyvumo yra gana didelis. Ir galiausiai gali būti kelios alternatyvos, kaip padaryti naudojamą teise efektyvą⁸.

Kadangi pozityvios pareigos tiesiogiai nėra įtvirtintos, ratifikuodamos Konvenciją valstybės nežinojo, kokias pareigas joms dar reikės priimti dėl dinamiško Konvencijos aiškinimo. Be to, pozityvių pareigų vykdymas neretai reikalauja ganėtinai didelių finansinių ir organizacinių išteklių. Todėl visai pagrįstai EŽTT suteikia valstybėms nuožiūros laisvę (angl. *margin of appreciation*) nustatyti, kokių priemonių reikia imtis norint užtikrinti efektyvą naudojamą atitinkama teise ar laisve⁹. Ar valstybė turi pozityvią pareigą ir kokios yra jos apimtys, kiekvienu atveju priklauso nuo nagrinėjamo klausimo. EŽTT, kaip ir teisių apribojimo teisėtumo vertinimo atveju, taiko bendro visuomeninio intereso

4 Jočienė, D.; Čilinskas, K. *Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje*. Vilnius: Teisės projektų ir tyrimų centras, 2005, p. 112–113.

5 Mowbray, A. R. *The Development of Positive Obligations under the European Convention on Human Rights by the European Court of Human Rights*. Oxford-Portland Oregon: Hart Publishing, 2004, p. 2.

6 *Siliadin v. France*, no. 73316, 26 July 2005.

7 *Budayeva and others v. Russia*, no. 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 and 15343/02, 20 March 2008.

8 Van Dijk, P. „Positive obligations“ implied in the European Convention on Human Rights: are the States Still the „Masters“ of the Convention? *The Role of the Nation-State in the 21st Century: Human Rights, International Organizations and Foreign Policy: Essays in Honour of Peter Baehr*. Hague-Boston-London: Kluwer Law International, 1998, p. 22.

9 Borelli, S. Positive Obligations of States and the Protection of Human Rights. *Interights Bulletin*. 2006, 15(3): 103.

ir konkretaus individo interesų teisingos pusiausvyros (angl. *fair balance*) testą¹⁰. Todėl kartais itin sunku atskirti, kokios pareigos valstybei kyla – pozityvios ar negatyvios? Byloje *Dickson v. the United Kingdom*¹¹ EŽTT atkreipė dėmesį, kad ribos tarp valstybės pozityvių ir negatyvių pareigų pagal 8 straipsnį nėra aiškiai apibrėžiamos, tačiau taisykliniai principai yra panašūs, nes abiem atvejais atsižvelgiama į teisingą besivaržančių interesų pusiausvyrą. Šioje byloje EŽTT net nutarė, jog nėra prasminga spręsti, ar byla susijusi su pozityviomis, ar negatyviomis pareigomis, nes manė, jog svarbiausia yra nustatyti, ar buvo išlaikyta teisinga visuomenės ir privačių interesų pusiausvyra (para. 70–71).

Šiandieninėje EŽTT praktikoje pastebima, kad valstybėms paliekama vis mažiau laisvės, ir pozityvių pareigų daugėja. To pavyzdys galėtų būti naujausia EŽTT jurisprudencija transseksualų bylose dėl privataus gyvenimo pažeidimo valstybei nepripažįstant naujos lyties, socialinių garantijų bei teisės į santuoką (žr. *Goodwin v. the United Kingdom*¹², *Van Kuck v. Germany*¹³, *Grant v. the United Kingdom*¹⁴).

Išskiriamos *materialinės* pozityvios pareigos – valstybė įpareigojama imtis materialių, faktinių priemonių, pavyzdžiui, užtikrinti tinkamą medicinos priežiūrą, kriminalizuoti atitinkamas veikas, pavyzdžiui, nukreiptas prieš seksualinio apsisprendimo laisvę, nustatyti tinkamą dirbtinio apvaisinimo teisinį reglamentavimą, kad nebūtų pažeista asmens teisė pasirinkti būti tėvu ar ne (žr. *Evans v. the United Kingdom*¹⁵), ir kt.

Kita pozityvių pareigų rūšis yra *procesinės* – reikalavimas atlikti efektyvų Konvencijoje garantuojamų teisių pažeidimo tyrimą. Visų pirma tai yra susiję su teisės į gyvybę atėmimo atvejais, ypač dėl valstybės institucijų bei pareigūnų veiksmų ar neveikimo. Efektyvus tyrimas turi būti atliktas ir dėl Konvencijos 3 straipsnio pažeidimo. Paviešinus privataus gyvenimo aplinkybes, nepaisant to, kad tai atlikta ne valstybės institucijų ar pareigūnų, o privačių asmenų, taip pat reikalaujama atlikti tyrimą, kurio metu turi būti nustatyti ir patraukti atsakomybėn privataus gyvenimo aplinkybes be asmens sutikimo paviešinę asmenys. Be to, nors pagrindinės procesinės teisės yra įtvirtintos Konvencijos 6 straipsnyje, EŽTT praktikoje galima pastebėti tendenciją plečiamai interpretuoti ir kitas Konvencijoje įtvirtintas teises, suteikiant joms tam tikrus procesinius „saugiklius“, pavyzdžiui, valstybė, priimdama asmens privačiam ar šeimos gyvenimui įtakos turintį sprendimą, laikoma turinti pozityvią pareigą užtikrinti, kad sprendimo priėmimo metu būtų užtikrintos visų suinteresuotų asmenų procesinės teisės, nes kiekvieno suinteresuoto asmens procesinių teisių pažeidimas (nepakankamas įtraukimas į procesus, akivaizdžiai per ilgi sprendimo priėmimo terminai ir kt.) gali reikšti, kad valstybė neįvykdė pozityvių pareigų pagal 8 straipsnį¹⁶.

10 Leach, Ph. Positive Obligations from Strasbourg – Where do the Boundaries Lie? *Interights Bulletin*. 2006, 15(3): 125.

11 *Dickson v. the United Kingdom* [GC], no. 44362/04, 4 December 2007.

12 *Goodwin v. the United Kingdom* [GC], no. 28957/95, 11 July 2002.

13 *Van Kuck v. Germany*, no. 35968/97, 12 June 2003.

14 *Grant v. the United Kingdom*, no. 32570/03, 23 May 2006.

15 *Evans v. the United Kingdom* [GC], no. 6339/05, 10 April 2007.

16 Sagatys, G. *Vaiko teisė į šeimos ryšius*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006, p. 76–78.

Be to, tam tikrais atvejais valstybių pozityvios pareigos apima ir pareigą imtis *prevencinių* priemonių, kad nebūtų pažeistos žmogaus teisės, taip pat ir privačiuose santykiuose, pavyzdžiui, įspėti apie pavojingą aplinkos poveikį, užkirsti kelią aplinkos teršimui, kurį sukeltų ir privačių įmonių veikla (žr. *Fadeyeva v. Russia*¹⁷). Byloje *Osman v. the United Kingdom*¹⁸ pirmą kartą buvo nurodyta valstybės pozityvi pareiga imtis prevencinių priemonių apsaugoti asmenis, kad prieš juos nebūtų padaryta nusikalstama veika. EŽTT nurodė, kad pareiga kyla tik tuomet, jei nustatoma, kad valstybės institucijos žinojo ar privalėjo žinoti apie realų ir neišvengiamą pavojų asmens gyvybei, kylantį dėl trečio asmens nusikalstamų veiksmų, o valstybė pripažįstama pažeidusi šią pareigą, jeigu ji nesiėmė priemonių, kurių privalėjo imtis. Tačiau EŽTT pabrėžė, kad prevencinė pozityvi pareiga neturėtų būti aiškinama taip, kad valdžios institucijoms būtų užkrauta nepakeliama ar neproporcingai didelė našta (para. 116).

2. EŽTT jurisprudencija bylose prieš Lietuvą dėl pozityvių pareigų

EŽTT bylų prieš Lietuvą dėl pozityvių pareigų praktika nėra gausi. Senesnėse bylose dažnai buvo keliamas kalinimo sąlygų klausimas, kelete bylų vertintas Konvencijos teisių pažeidimo tyrimo efektyvumas, o naujausios bylos yra susijusios su pozityvių pareigų klausimu privataus gyvenimo srityje: dėl neturtinės žalos atlyginimo už privataus gyvenimo pažeidimą netinkamo teisinio reglamentavimo ir lyties pakeitimo įstatymo nepriėmimas, o procesinių pozityvių pareigų klausimas kilo su globos klausimais susijusiame procese.

2 straipsnis. Teisė į gyvybę

Pareiga saugoti teisę į gyvybę pagal prasmę reikalauja tam tikros formos veiksmingo oficialaus tyrimo atlikimo tais atvejais, kai asmens gyvybė atimama panaudojant jėgą, ypač tais atvejais, kai žmogus miršta valstybės pareigūnams panaudojus jėgą arba būdamas valstybės institucijų priežiūroje. Už tyrimo atlikimą atsakingi asmenys turi būti nepriklausomi nuo įsipainiojusių į tiriamus įvykius asmenų. Valstybės institucijos turi imtis veiksmingų priemonių renkant ir išsaugant su įvykiu susijusius įrodymus. Tyrimas turi būti skubiai pradėtas ir operatyviai atliekamas. Be to, būtinas ir pakankamas viešosios kontrolės elementas siekiant, kad aukos artimieji giminaičiai būtų įtraukti į procedūrą tiek, kiek tai būtina jų teisėtiems interesams garantuoti¹⁹.

Dviejose, t. y. *Juozaitytėnės ir Bikulčiaus* bei *Sadauskienės*, bylose prieš Lietuvą EŽTT vertino, ar buvo įvykdyti procesiniai reikalavimai tinkamai ištirti mirties atvejus. Šios bylos puikiai iliustruoja atvejus, kai valstybė netinkamai vykdo savo pozityvią

17 *Fadeyeva v. Russia*, no. 55723/00, 9 June 2005.

18 *Osman v. the United Kingdom*, no. 23452/94, 28 October 1998.

19 EŽTT praktikos apibendrinimas dėl gyvybės atėmimo tyrimo procesui keliamų reikalavimų. *Teismų praktika*. 2004, 20.

pareigą atlikti efektyvų tyrimą, o kada Konvencijos garantijos yra efektyviai užtikrinamos.

Byloje *Juozaitytė ir Bikulčius v. Lithuania*²⁰ pareiškėjų sūnūs žuvo, kai policijos pareigūnas panaudojo šaunamąjį ginklą persekiodamas automobilį. Vertindamas, ar pareiškėjų sūnų mirties tyrimas buvo veiksmingas, EŽTT atkreipė dėmesį į tai, kad tyrimas dėl šaunamojo ginklo panaudojimo teisėtumo pradėtas praėjus beveik 10 mėnesių po įvykio, taip pat atsižvelgta į tai, kad nebuvo vertintos pareigūno jėgos panaudojimo aplinkybės ir teisėtumas. EŽTT taip pat pabrėžė, kad institucijos, atliktamos tyrimą, rėmėsi tik policijos versija. Konstatuota, kad tyrimas buvo nepakankamai išsamus ir visapusiškas – institucijos neatliko veiksmingo gyvybės atėmimo tyrimo.

Byloje *Sadauskienė v. Lithuania*²¹ pareiškėjos sūnus, dalyvavęs moksleivių išvykoje prie ežero, buvo rastas nuskendęs. Pareiškėja skundėsi dėl ilgo mirties aplinkybių tyrimo ir kad nebuvo suteikta galimybė dalyvauti teismo posėdyje, kuriame buvo priimta galutinė ir neskundžiama teismo nutartis dėl atsisakymo kelti baudžiamąją bylą dėl mirties aplinkybių. Šioje byloje EŽTT vertino visumą bylos aplinkybių ir nenustatė, jog tyrimas užtruko nepagrįstai ilgai, kadangi nebuvo nustatyta pareigūnų nepateisinamo delsimo, atsižvelgta į bylos sudėtingumą bei pačios pareiškėjos ir jos sutuoktinio elgesį teikiant prašymus ir skundus – jų nagrinėjimas iš dalies taip pat turėjo įtakos bylos tyrimo trukmei. EŽTT nurodė, jog tyrimas buvo pradėtas operatyviai ir atlikti būtini veiksmai, buvo įvertintos visos hipotezės, nors remiantis objektyvia eksperto analize buvo konstatuota, kad mirtis buvo nesmurtinė. Galiausiai EŽTT nurodė, kad tyrimo trukmė neužkirto kelio pareiškėjai reikalauti kompensacijos civilinio proceso tvarka. Vis dėlto EŽTT pastebėjo proceso trūkumą – priimant galutinę nutartį teismo posėdis nebuvo viešas, tačiau buvo atsižvelgta į tai, kad dėl šio fakto proceso dalyvių lygiateisiškumas nebuvo pažeistas, be to, vien šis trūkumas nesumažino institucijų atsakomybės ir reikšmingai nepažeidė pareiškėjos teisėtų interesų. Atsižvelgdamas į paminėtas aplinkybes EŽTT padarė išvadą, kad procesiniai tyrimo atlikimo reikalavimai pagal Konvencijos 2 straipsnį nebuvo pažeisti.

Taigi, galima sakyti, jog EŽTT vertina proceso visumą ir atsižvelgia į visas bylos aplinkybes – bylos sudėtingumą, institucijų elgesį, jų kruopštumą, taip pat į pareiškėjų elgesį proceso metu. Teisė į gyvybę yra absoliuti teisė, ir EŽTT ne kartą yra pabrėžęs jos svarbą demokratinėje visuomenėje, todėl efektyvus mirties aplinkybių tyrimas ir kaltų asmenų patraukimas atsakomybėn yra būtinas ne tik tais atvejais, kai asmens gyvybė atimama pareigūnams panaudojus jėgą. Nerimą kelia ir mirusiųjų palaikų ne itin operatyvaus ir tinkamo ištyrimo dėl teismo ekspertų darbo sąlygų morguose ir valstybinių institucijų rietenų dėl žmonių palaikų saugojimo klausimas²².

Kadangi byloje *Juozaitytė ir Bikulčius* buvo nustatytas Konvencijos 2 straipsnio pažeidimas ir dėl neproporcingo jėgos panaudojimo, reikėtų pažymėti, jog jėgos panau-

20 *Juozaitytė ir Bikulčius v. Lithuania*, nos. 70659/01 & 74371/01, 24 April 2008.

21 *Sadauskienė v. Lithuania* (dec.), no. 19742/03, 27 November 2007.

22 Žr.: Petronytė, J. Klaipėdos morgas laukia Vyriausybės malonės. *Vakarų ekspresas*. 2007 m. birželio 12 d.; Varnas, J. Morgas liks be darbuotojų. *Vilniaus diena*. 2007 m. lapkričio 22 d.; Vaitkevičius, A.; Almanaitė, A. Už palaikų saugojimą savivaldybė atsiskaito pažadais. *15 minučių*. 2008 m. spalio 6 d.

dojimas, įskaitant ir šaunamąjį ginklą sulaikant įtariamuosius, privalo būti absoliučiai, neišvengiamai būtinas (žr. *McCann and others v. the United Kingdom*²³). EŽTT byloje *Nachova and others v. Bulgaria*²⁴ yra nurodęs, jog valstybė turi pozityvią pareigą užtikrinti teisę į gyvybę, nustatydamą tinkamą teisinę ir administracinę sistemą, apibrėžiančią ribotas galimybes teisėsaugos pareigūnams panaudoti jėgą ir šaunamąjį ginklą. Šiuo metu galiojantis Policijos veiklos įstatymas²⁵ numato, jog prievartos priemonės gali būti naudojamos tik jei kitos priemonės nebuvo veiksmingos, privaloma atsižvelgti į konkrečią situaciją, teisės pažeidimo pobūdį ir individualias pažeidėjo savybes. Šaunamasis ginklas gali būti panaudojamas kaip paskutinė išimtis. Kadangi įstatyme numatyta, jog prieš asmenį šaunamasis ginklas gali būti panaudojamas, kai sulaikomas aktyviai besipriešinantis nusikalstamą veiką padaręs asmuo bei pabėgimo iš įkalinimo vietų ar riaušių metu, labai svarbu, kad policijos pareigūnai tinkamai įvertintų žmogaus asmenybę bei nusikalstamos veikos, kuria asmuo yra įtariamas arba pabėgimo atveju dėl kurios kaltinamas, teisiškas ar nuteistas, sudėtingumą, nes EŽTT savo praktikoje, įskaitant ir bylą *Juozaitienė ir Bikulčius v. Lithuania*, vertindamas absoliutų būtinumą panaudoti šaunamąjį ginklą, nurodė, jog būtinumo negali būti tais atvejais, kai yra žinoma, jog sulaikomas asmuo nekelia grėsmės žmonių gyvybei arba policijos pareigūnui ir jis nėra įtariamas padaręs smurtinį nusikaltimą, net jei nepanaudojus jėgos būtų prarasta galimybė sulaikyti kalėjimo bėglį.

Materialusis pozityvių pareigų aspektas užtikrinant teisę į gyvybę buvo vertintas byloje *L v. Lietuva*²⁶. Pareiškėjas skundėsi, jog dėl to, kad nepriimamas Lyties pakeitimo įstatymas, kaip tai numatyta Civilinio kodekso²⁷ 2.27 straipsnio „Teisė pakeisti lytį“ 2 dalyje, jam negali būti iki galo padaryta lyties pakeitimo operacija. Pareiškėjas, kuriam 1997 m. buvo diagnozuotas transseksualumas, esąs nuolat trikdomas, patiria suvaržymų bei kasdienių sunkumų. Pripažindamas pareiškimo dalį dėl teisės į gyvybę aiškiai nepagrįsta, EŽTT pažymėjo, kad pareiškėjas neįrodė, jog netinkamas transseksualumo gydymas kėlė grėsmę jo gyvybei, o teisinė transseksualų apsauga bei pareiškėjui prieinamos sveikatos apsaugos paslaugos nebuvo tokio lygio, kad keltų Konvencijos 2 straipsnio pažeidimo klausimus.

Pozityvios valstybės pareigos įpareigoja valstybę nustatyti reglamentavimą, kad sveikatos apsaugos įstaigos, nesvarbu viešos ar privačios, imtųsi tinkamų priemonių pacientų gyvybei apsaugoti. Taip pat yra reikalaujama, kad būtų sukurta efektyvi nepriklausoma teismų sistema pacientų mirties atvejams nagrinėti ir patraukti kaltus asmenis atsakomybėn²⁸.

Šiuo požiūriu svarbi dar viena pozityvi valstybės pareiga – imtis priemonių siekiant išvengti gyvybės praradimo. Ši pareiga apima įvairias priemones: tai pareiga taikyti

23 *McCann and others v. the United Kingdom* [GC], no. 18984/91, 27 September 1995.

24 *Nachova and others v. Bulgaria* [GC], nos. 43577/98 & 43579/98, 6 July 2005.

25 Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 90-2777.

26 *L v. Lithuania* (dec.), no. 27527/03, 6 July 2006.

27 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

28 *Calvelli ir Ciglio v. Italy*, no. Nr. 32963/96, 17 January 2002.

veiksmingas baudžiamosios teisės nuostatas, siekiant užkirsti kelią nusikaltimams prieš asmenį (tokios pareigos egzistavimą Teismas pirmą kartą pripažino byloje *LCB v. the United Kingdom*²⁹), tinkamą policijos ar karinių operacijų planavimą ir kontroliavimą ir užtikrinti tinkamą medicinos pagalbą, savižudybių įkalinimo įstaigose prevenciją. Būtent dėl pastarojo aspekto Lietuvai yra komunikuota *Silickis ir Silickienė* byla³⁰, kurioje EŽTT vertins, ar pareiškėjui buvo suteikta tinkama medicinos priežiūra ir pagalba, ar tinkamos buvo savižudybių prevencijos priemonės – gydymo, priežiūros režimo ir kt.

CPT savo ataskaitose yra nurodęs, kad įkalinimo įstaigose nepakankama psichiatrinė ir psichologinė pagalba, nes dažniausiai teikiamas tik medikamentinis gydymas. Neužtenka vien prižiūrėtojų budrumo, sėkmingai savižudybių prevencijai būtina ir atitinkama psichologinė pagalba, todėl ypač svarbu padidinti nuolat dirbančių psichologų skaičių kalinimo įstaigose, ypač Lukiškių tardymo izoliatoriuje, kadangi čia yra laikoma labai daug įvairių grupių asmenų – moterų, nepilnamečiai, asmenys, nuteisti iki gyvos galvos, bei suimtieji.

3 straipsnis. Kankinimo uždraudimas

Pozityvios pareigos pagal Konvencijos 3 straipsnį valstybę įpareigoja imtis priemonių, kad asmenys nebūtų kankinami, su jais nebūtų žiauriai ir nežmoniškai elgiamasi ar taip baudžiama, įskaitant ir privačių asmenų veiksmus, o šias garantijas pažeidus, kaip ir Konvencijos 2 straipsnyje numatyto pažeidimo atveju, turi būti atliekamas efektyvus tyrimas, nustatomi ir patraukiami atsakomybėn kalti asmenys.

Itin svarbi ir aktuali Lietuvai yra pozityvi pareiga užtikrinti tinkamas kalinimo sąlygas. Šiuo požiūriu svarbu pažymėti, jog, atsižvelgiant į EŽTT praktiką, sukelta kančia ar pažeminimas turi būti didesni už tą kančią ar pažeminimą, kurie yra neišvengiamas teisėto elgesio ar bausmės elementas. Valstybė yra įpareigota, kad kalinimo sąlygos nepažeistų žmogiškojo orumo, nesukeltų kančių ir sunkumų, kurių intensyvumas viršytų neišvengiamai kalinimui būdingą kentėjimo laipsnį, kad būtų adekvačiai užtikrinta sveikata ir gerovė (žr. *Kudla v. Poland*³¹).

EŽTT savo praktikoje dažnai nagrinėjo pareiškėjų skundus dėl kalinimo sąlygų, tačiau pažeidimą nustatė tik byloje *Karalevičius v. Lithuania*³², pripažindamas, jog visuuma sąlygų (atviras tualetas, ventiliacijos stoka, trumpas pasivaikščiojimų laikas, blogas maistas, vandens trūkumas ir kiti nepatogumai), o ypač sąlygos perpildytame Šiaulių tardymo izoliatoriuje, neišvengiamai žemino žmogaus orumą. Pažeidimas šiuo požiūriu taip pat nustatytas vienoje iš naujausių *Savenkovas v. Lithuania* bylų³³. Vertindamas kalinimo sąlygas Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime EŽTT rėmėsi CPT ataskaitomis ir pažymėjo gyvenamojo ploto trūkumą, be to, paminėtos tokios aplinkybės kaip atviri tualetai, darbo ir mokomosios veiklos trūkumas.

29 *LCB v. the United Kingdom*, no. 23413/94, 9 June 1998.

30 *Silickis ir Silickienė v. Lithuania*, no. 20496/02, Vyriausybei komunikuota 2006 m. balandžio 5 d.

31 *Kudla v. Poland* [DK], pareiškimo Nr. 30210/96, 2000 m. spalio 26 d.

32 *Karalevičius v. Lithuania*, pareiškimo Nr. 53254/99, 2005 m. balandžio 7 d.

33 *Savenkovas v. Lithuania*, pareiškimo Nr. 871/02, 2008 m. lapkričio 18 d.

Kad būtų taikytinas Konvencijos 3 straipsnis, elgesys ar bausmė privalo pasiekti minimalų elgesio žiaurumo lygį, o šis vertinimas yra reliatyvus ir kiekvienu atveju priklauso nuo bylos aplinkybių. Kaip rodo EŽTT praktika, vertinama visuma kalinimo sąlygų: patalpų apšvietimas, higienos, sanitarijos sąlygos, medicinos priežiūra, socialiniai ryšiai ir kt. EŽTT atsižvelgia į trukmę, kiek asmuo būna vienokiomis ar kitokiomis sąlygomis, ir į tai, ar stengiamasi kalinimo sąlygas gerinti. Kartu atsižvelgiama ir į kalinamojo asmenybę.

Bylose prieš Lietuvą pažeidimai nustatyti dėl kalinimo sąlygų tardymo izoliatoriuose, t. y. dėl suimtųjų laikymo sąlygų. Ir nors tam tikri bendravimo su išorės pasauliu suvaržymai gali būti pateisinami siekiu užtikrinti efektyvų ir objektyvų bylos tyrimą, bendrosios sąlygos asmenims, kurių kaltė dar nėra įrodyta, neturėtų sukelti labai didelių kančių.

Svarbu paminėti, jog byloje *Jankauskas v. Lithuania*³⁴ EŽTT pripažino Lietuvos administracinius teismus kaip efektyvią gynybos priemonę dėl tariamai netinkamų kalinimo sąlygų, todėl nemažai pareiškimų šiuo klausimu pripažįstami nepriimtinais būtent dėl nepanaudotų efektyvių vidaus gynybos priemonių. Pavyzdžiui, byloje *Morkūnas v. Lithuania*³⁵ pareiškimo dalis dėl tariamo apkrėtimo hepatitu buvo pripažinta nepriimtina dėl vidaus teisės priemonių nepanaudojimo. Tačiau norėčiau pažymėti, jog atsižvelgiant į tai, kad įkalinimo įstaigose asmenys užsikrečia tuberkulioze, hepatitu, ŽIV, itin svarbu užtikrinti tinkamą asmens sveikatos būklės patikrą, nes būtent valstybei tenka pareiga įrodinėti, kad asmuo nebuvo susargdintas ar sužeistas.

Byloje *Valašinas v. Lithuania*³⁶ nustatytas Konvencijos 3 straipsnio pažeidimas dėl netinkamai atliktos asmens kratos, o ne dėl bendrųjų kalinimo sąlygų. Pareiškėjui krata jį išrengiant nuogai buvo atlikta moters pareigūnės akivaizdoje. Tai galėtų būti valstybės negatyvių įsipareigojimų pavyzdys. Nagrinėjant *Valašino* bylą EŽTT delegatai lankėsi Lietuvoje ir rinko įrodymus Pravieniškių kolonijoje. Šioje byloje, įvertinus visas kalinimo sąlygas, nebuvo nustatytas Konvencijos pažeidimas.

Kadangi Konvencijos 3 straipsnis įtvirtina vieną iš pačių pagrindinių demokratinės visuomenės vertybių, jis absoliučiai uždraudžia kankinimą ar nežmonišką ar žeminantį orumą elgesį, neatsižvelgiant į aplinkybes ir nukentėjusiojo elgesį. Net ypač svarbiomis aplinkybėmis, tokiomis kaip kova su terorizmu, Konvencija absoliučiai draudžia kankinimus, nežmonišką ar žmogaus orumą žeidžiantį elgesį ar bausmes (žr. *Ramirez Sanchez v. France*³⁷). Todėl įdomu pažymėti, jog Lietuva yra trečioji šalis (pagal Konvencijos 36 str.) byloje *Ramzy v. the Netherlands*³⁸ (kol kas yra tik nutarimas dėl priimtimumo), kurioje kartu su kitomis valstybėmis siekia, jog EŽTT dar kartą įvertintų dviejų valstybės pozityvių pareigų susikirtimą kovoje su terorizmu. Kadangi valstybė turi pareigą apsaugoti jos jurisdikcijoje esančių asmenų gyvybę, kuri, be to, garantuoja galimybę naudotis ir kitomis Konvencijos teisėmis ir laisvėmis, valstybė kartu turi ir pareigą ne-

34 *Jankauskas v. Lithuania* (dec.), no. 59304/00, 16 December 2003.

35 *Morkūnas v. Lithuania* (dec.), no. 29798/02, 12 April 2007.

36 *Valašinas v. Lithuania*, no. 44558/98, 24 July 2001.

37 *Ramirez Sanchez v. France* [GC], no. 59450/00, 4 July 2006.

38 *Ramzy v. the Netherlands* (dec.), no. 25424/05, 27 May 2008.

išsiųsti asmens, net ir įtariamo teroristine veikla, į šalį, kur jam gali grėsti priešingas nei Konvencijos 3 straipsnyje numatytas elgesys. Taigi EŽTT yra prašomas dar kartą įvertinti pareiškėjo absoliučių teisių pagal Konvencijos 3 straipsnį ir visuomenės absoliučių teisių pagal Konvencijos 2 straipsnį pusiausvyrą.

Kita byla, kurioje buvo keliamas pozityvių pareigų pagal Konvencijos 3 straipsnį klausimas, – *Peleckas v. Lithuania*³⁹, kuri yra susijusi su policijos veiksnių pareiškėja suimant, būtent jo sužalojimo, ir jų tyrimo vertinimu. Nenustatęs Konvencijos 3 straipsnyje numatytų negatyvių išpareigojimų pažeidimo, nes pareiškėjas buvo sužalotas dėl priešinimosi ir jėga panaudota proporcingai, EŽTT vertino, ar buvo atliktas efektyvus tyrimas dėl pareigūnų veiksnių. EŽTT pažymėjo, kad policijos pareigūnams buvo iškeltos baudžiamosios bylos, tyrimas atliktas operatyviai, ikiteisminio tyrimo metu apklausti 38 asmenys, pateiktos dviejų skirtingų nepriklausomų ekspertų nuomonės, byla išnagrinėta visose instancijose per pagrįstą laiką, todėl EŽTT pareiškimą pripažino nepriimtiniu.

Taigi svarbu pažymėti, jog visų pirma pareigūnai negali naudoti jėgos, jei tai nėra neišvengiamas atsakas į pačio asmens elgesį. Be to, būtent valstybei kyla pareiga įrodyti, kad nesumušė ir nesužalojo policijos sulaikyto asmens. Asmens sužalojimo atveju turi būti laiku atliktas tinkamas, operatyvus ir viešas tyrimas.

Jau minėtoje L byloje EŽTT taip pat nagrinėjo, ar Lietuvos valstybė tinkamai įgyvendina pozityvias pareigas apsaugoti pažeidžiamus asmenis bei suteikti tinkamą medicinos priežiūrą. Remdamasis Konvencijos 3 straipsniu pareiškėjas tvirtino, jog negalėdamas iki galo baigti lyties keitimo, išgyveno nuolatinį nepilnavertiškumo jausmą. Be to, negalėdamas oficialiai įtvirtinti, nors ir iš dalies, bet pakeistos lyties identiteto, pareiškėjas buvo priverstas jausti baimę, sielvartą ir kančią dėl kasdienio pažeminimo. EŽTT vertino kančių sunkumą. Be to, pažymėjo valstybės pozityvią pareigą apsaugoti asmenis nuo akivaizdaus netinkamo fizinio ar psichologinio elgesio nepaisant kas taip elgiasi – valstybė ar privatus asmenys. Todėl, jei tokio elgesio pagrindas yra natūralus – t. y. liga, tai valstybės atsakomybė gali kilti, jei asmuo nėra gydomas arba gydomas akivaizdžiai netinkamai. EŽTT nurodė, jog nors yra akivaizdu, kad pareiškėjas patyrė kančią dėl savo padėties, tačiau visuma aplinkybių neatskleidė, jog būtų pasiektas toks kančių lygis, kad būtų taikytinas Konvencijos 3 straipsnis.

Todėl pažymėtina, kad net ir absoliučių teisių atžvilgiu pozityvios pareigos turi ribas, valstybės vertinimo laisvė kiekvienu atveju, įvertinus visas bylos aplinkybes, gali skirtis.

8 straipsnis. Teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą

Konvencijos 3 straipsnio pažeidimo L byloje EŽTT nenustatė, bet vertindamas pozityvių pareigų vykdymą pagal Konvencijos 8 straipsnį nusprendė, jog valstybė pažeidė Konvenciją laiku nepriimdama Lyties pakeitimo įstatymo ir todėl neįvykdė iš Konvencijos 8 straipsnio kylančios pozityvios pareigos užtikrinti efektyvų naudojimąsi teise į privataus gyvenimo gerbimą⁴⁰.

39 *Peleckas v. Lithuania* (dec.), no. 18293/03, 6 November 2007.

40 *L v. Lithuania*, no. 27527/03, 11 September 2007.

Labai svarbu pabrėžti, jog remiantis šiuo sprendimu negalima teigti, jog iš Konvencijos valstybei gali būti kildinama pareiga numatyti galimybę keisti lytį. Šiuo atveju Lietuvos valstybė pati tokią galimybę numatė Civiliniame kodekse, tačiau nepriėmė šiai teisei įgyvendinti būtinų teisės aktų. Europos Tarybos Ministrų Komitetas (toliau – ETMK), prižiūrintis EŽTT sprendimų vykdymą, yra kreipęsis į Lietuvos Respublikos Vyriausybės Atstovą dėl veiksmų plano, kuriais yra ruošiamasi įvykdyti sprendimą *L* byloje, sudarymo. Pažymėtina, kad valstybės turi teisę pasirinkti priemones ir būdus sprendimams įgyvendinti. Tačiau sprendimas šioje byloje yra specifinis, nes EŽTT įpareigojo Lietuvą per 3 mėn. nuo sprendimo įsigaliojimo priimti įstatymą dėl lyties keitimo operacijų atlikimo tvarkos, o to neįvykdžius sumokėti 40 000 eurų kompensaciją. Tai išimtinis atvejis, kai EŽTT nurodė vykdyti priemonę – taip jis yra dar padaręs *Asanidze v. Georgia*⁴¹ byloje – nurodė paleisti pareiškėją iš neteisėto suėmimo. Dėl tokio neįprasto teisingo atlyginimo formulavimo teisėja iš Švedijos E. Fura-Sandström pareiškė atskirąją nuomonę. Kadangi Lietuva įstatymo nepriėmė, ji sumokėjo pareiškėjui priteistą kompensaciją. Autorės manymu, Lietuva sumokėjo ne tik teisingą atlyginimą, bet įvykdė ir individualiąsias priemones, kad būtų kiek įmanoma atitaisytas pažeidimas, nes kompensacijos dydis buvo orientuotas į pareiškėjo galimybę atlikti iki galo lyties pakeitimo operaciją užsienyje. Tačiau, be pačio lyties pakeitimo, lieka kiti svarbūs klausimai – ar bus pripažinta naujoji lytis esant dabartiniam teisiniam reglamentavimui, ar toks asmuo turės teisę sudaryti santuoką. *L* byla ETMK posėdžio dėl sprendimų vykdymo priežiūros darbotvarkėje yra nurodyta prie bylų, kuriose yra keliamas individualių priemonių ir/arba bendro pobūdžio problemų klausimas⁴². Manytina, jog iš Lietuvos valstybės vis dėlto gali būti pareikalauta priimti įstatymą dėl lyties pakeitimo, idant būtų užtikrintas bendrųjų priemonių įvykdymas ir taip užkirstas kelias tapatiems pažeidimams⁴³. Todėl, atsižvelgiant į priimtą sprendimą, geriau sumokėti kompensaciją negu priimti reikalaujamą įstatymą. Mano manymu, reiktų bent jau panaikinti Civilinio kodekso nuostatas dėl lyties pakeitimo galimybės, kadangi būtent dėl to atsirado teisės spraga ir buvo konstatuota, jog valstybė netinkamai vykdo savo pozityvias pareigas privataus gyvenimo apsaugos srityje, t.y. nenumato tinkamo teisinio reglamentavimo.

Dėl pozityvių pareigų vykdymo pagal Konvencijos 8 straipsnį neseniai EŽTT paskelbė sprendimus byloje *Biriuk v. Lithuania*⁴⁴ ir *Armonas v. Lithuania*⁴⁵, kuriose buvo keliamas klausimas, ar valstybė tinkamai įgyvendino savo pozityvias pareigas atitinkamu metu teisės aktuose numatydama maksimalias kompensacijų už privataus gyvenimo pažeidimą žiniasklaidoje ribas – kompensacija už neturtinę žalą negalėjo viršyti 10 000 LTL, o tyčinių veiksmų atveju – 50 000 LTL. Nors EŽTT nurodė, jog pats netur-

41 *Asanidze v. Georgia* [GC], no. 71503/01, 8 April 2004.

42 ET MK DH posėdžio 2008 m. gruodžio 2–4 d. darbotvarkė [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-01-01]. <[https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Del/OJ/DH\(2008\)1043&Language=lanEnglish&Ver=prel&Site=CM&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Del/OJ/DH(2008)1043&Language=lanEnglish&Ver=prel&Site=CM&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75)>.

43 Su EŽTT sprendimų prieš Lietuvą vykdymo procese nagrinėjamais klausimais galima susipažinti EŽTT Vykdymo departamento internetinėje svetainėje [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-01-01]. <http://www.coe.int/t/e/human_rights/execution/03_cases/Lithuania_en.pdf>.

44 *Biriuk v. Lithuania*, no. 23373/03, 25 November 2008.

45 *Armonas v. Lithuania*, no. 36919/02, 25 November 2008.

tinės žalos ribų nustatymas nepažeidžia Konvencijos, tačiau jis privalo būti proporcingas ir neriboti teismų diskrecijos nustatyti teisingą atlyginimą, todėl nustatė pažeidimą. Tačiau įdomu tai, jog sprendimai nebuvo priimti vienbalsiai. Teisėjas iš Italijos V. Zagrebelsky pareiškė atskirąją nuomonę, nurodydamas, kad, jo manymu, Konvencijos 8 straipsnis nebuvo pažeistas, kadangi nacionalinių teismų priteista kompensacija nebuvo neproporcinga ir taip buvo išlaikyta privataus gyvenimo gerbimo ir saviraiškos laisvės pusiausvyra. O teisėjas iš Serbijos D. Popović bei teisėja iš Gruzijos N. Tsotsoria pareiškė atskirąją nuomonę dėl kompensacijos dydžio – jų manymu, abiem pareiškėjams ji buvo per didelė.

Kaip jau buvo minėta, EŽTT savo praktikoje yra numatęs procesinius reikalavimus ir dėl Konvencijos 8 straipsnio, pavyzdžiui, pakankamas šeimos narių įtraukimas į įvairinimo procesą ar sprendžiant vaikų globos, išlaikymo ar tėvystės atėmimo klausimus (žr. *Hunt v. Ukrain*⁴⁶). Visai neseniai buvo paskelbtas EŽTT sprendimas byloje *Jucius ir Juciuvienė v. Lithuania*⁴⁷, kuri yra susijusi su valstybės pozityvia pareiga užtikrinti tinkamą šeimos gyvenimo gerbimą, o būtent buvo vertinama, ar buvo imtasi būtinų priemonių užtikrinti teisingą procesą sprendžiant pareiškėjų dukterėčių globos klausimą. Konstatuodamas Konvencijos 8 straipsnio pažeidimą, EŽTT atkreipė dėmesį, jog bylą nagrinėjant apeliacine tvarka procesas vyko rašytine tvarka, o kadangi jo metu buvo iš esmės sprendžiamas fakto klausimas, kam suteikti globą, toks procesas neužtikrino pakankamo pareiškėjų šeimos gyvenimo gerbimo.

Kita byla rodo, kaip sunku atskirti pozityvias ir negatyvias pareigas užsieniečių išsiuntimo atvejais – ar valstybė turi pareigą užtikrinti teisę į šeimos gyvenimą ir neišskirti šeimos narių, ar ji privalo susilaikyti nuo šeimos gyvenimą pažeidžiančių veiksmų. Byloje *Gulijev v. Lithuania*⁴⁸ Azerbaidžano pilietis skundėsi išsiuntimu iš Lietuvos, nors jo žmona ir vaikai turėjo Lietuvos pilietybę ir joje gyveno, šeima turėjo nuosavybės ir verslą Lietuvoje. Pareiškėjas taip pat skundėsi, jog sprendimas jį išsiųsti buvo pagrįstas slapta pažyma, jog jis kelia grėsmę nacionaliniam saugumui, su kuria, beje, jis nebuvo supažindintas. Šioje byloje EŽTT dar kartą pažymėjo sunkumą atskirti pozityvius ir negatyvius išpareigojimus ir kad visais atvejais svarbiausia yra nustatyti tinkamą besivaržančių interesų pusiausvyrą. EŽTT nurodė, jog nėra bendros pareigos gerbti situokusios poros pasirinkimą gyventi santuokos sudarymo vietoje ir priimti pilietybės neturinčius sutuoktinius, tačiau asmens išsiuntimas iš valstybės, kurioje gyvena jo artimi šeimos nariai, gali sukelti šeimos gyvenimo apribojimą. Toks apribojimas pažeidžia Konvenciją, jei neatitinka Konvencijos 8 straipsnio 2 dalyje numatytų sąlygų. EŽTT atkreipė dėmesį į tai, kad pareiškėjo išsiuntimas buvo grindžiamas slapta pažyma. Vertindamas apribojimo proporcingumą EŽTT taip pat atkreipė dėmesį, kad nebuvo pateikta įtikinamų įrodymų apie pareiškėjo pavojingumą, bei atsižvelgė į tai, kad pareiškėjo žmona ir jų vaikai buvo Lietuvos piliečiai, todėl EŽTT nusprendė, jog pareiškėjo išsiuntimas nebuvo būtinas demokratinėje visuomenėje.

46 *Hunt v. Ukrain*, no. 31111/04, 7 December 2006.

47 *Jucius and Juciuvienė v. Lithuania*, no. 4414/03, 25 November 2008.

48 *Gulijev v. Lithuania*, no. 10425/03, 16 December 2008.

Taip pat reikėtų paminėti šiuo metu dar nagrinėjamą bylą *Drakšas v. Lithuania*⁴⁹, kurioje pareiškėjas skundžiasi, kad neteisėtai buvo klausoma jo pokalbių. Šioje byloje taip pat yra keliamas klausimas, ar valstybė įvykdė pozityvią pareigą ištirti slaptų pareiškėjo pokalbių įrašų nutekėjimą neaiškiais aplinkybėmis žiniasklaidai. Kalbant apie telefoninių pokalbių paviešinimą ir paskelbimą paminėtinas EŽTT sprendimas byloje *Craxi v. Italy* (2003). Šioje byloje pareiškėjas – politikas, įtariamas korupcija – skundėsi slaptųjų telefoninių pokalbių, kurie, pareiškėjo teigimu, neturėjo jokios įrodomosios vertės, paviešinimu spaudoje. Nustatydamas Konvencijos 8 straipsnio pažeidimą EŽTT nurodė, jog valstybė turi pozityvią pareigą imtis priemonių, kad būtų užtikrinta asmens teisė į privatų gyvenimą, ir nurodė, jog valstybė nesiėmė jokių veiksmų, kad būtų išsiaiškinta, kaip slapta medžiaga pateko iš teismo raštinės į žurnalistų rankas, ir nepritaikė jokių sankcijų.

Taigi, vidaus teisės kokybė turi atitikti EŽTT išplėtotus principus idant valstybė tinkamai vykdytų savo pozityvias pareigas ir užtikrintų efektyvų naudojimąsi Konvencijos numatytais teisėmis ir laisvėmis. Todėl itin svarbu numatyti ne tik teisę, bet ir efektyvias jos gynybos priemones ir tam tikrus saugiklius.

3. Veiksmingų gynybos priemonių stoka

3.1. Ilgo proceso kompensacijos klausimas

Didelę dalį komunikacijų ir Lietuvos pralaimėtų bylų sudaro pažeidimai dėl nepateisinamai ilgo bylos nagrinėjimo. EŽTT yra nustatęs Konvencijos 13 straipsnio pažeidimą, kai nacionalinėje teisėje nebuvo nustatyta galimybė skustis dėl ilgo proceso (žr. *Nuvoli v. Italy*⁵⁰; *D. M. v. Poland*⁵¹). *Scordino Nr.1 v. Italy*⁵² byloje nurodyti kriterijai, kuriuos turi atitikti kompensacijos už per ilgą bylos nagrinėjimą priteisimo procesas: byla dėl kompensacijos būtina išnagrinėti per protingą laiką, kompensacija turi būti sumokama greitai ir dažniausiai ne vėliau kaip per 6 mėn. nuo sprendimo įsigaliojimo, kompensacijos klausimo nagrinėjimo procesas privalo atitikti teisingo teismo garantijas pagal Konvencijos 6 straipsnį, jei ieškiniai yra pagrįsti, negali būti didelio žyminio mokesčio naštos pareiškėjams, priteistos kompensacijų sumos neturi būti nepagrįstai mažos, palyginti su EŽTT priteisiamomis kompensacijomis panašiose bylose.

EŽTT byloje dėl ilgo proceso kol kas nepripažino efektyvia priemone kreipimosi į nacionalinius teismus pagal Civilinio kodekso 6.272 straipsnį, numatantį deliktinę valstybės atsakomybę, nes trūksta teismų praktikos, įrodančios ne tik teorinę, bet ir praktinę galimybę gauti atlyginimą už per ilgą bylos nagrinėjimą. Todėl manau, jog būtų tikslinga papildyti Civilinio kodekso 6.272 straipsnį, numatant žalos atlyginimą už teisės į by-

49 *Drakšas v. Lithuania*, no. 36662/04, Vyriausybei komunicuota 2006 m. lapkričio 28 d.

50 *Nuvoli v. Italy*, no. 41424/98, 16 May 2002.

51 *D. M. v. Poland*, no. 13557/02, 14 October 2003.

52 *Scordino v. Italy (No.1)* [GC], no. 36813/97, 29 March 2006.

los nagrinėjimą per kuo trumpiausią laiką pažeidimą, jei procesas buvo vilkinamas dėl išteisinio tyrimo pareigūnų, prokuratūros ar teismo nepagrįstų veiksmų ar neveikimo, o praktikoje reikėtų atsižvelgti į *Scordino Nr. 1* byloje nurodytus principus ir užtikrinti, kad būtų per kuo trumpiausią laiką išnagrinėtų teisingas teismas, o priteista kompensacija būtų išmokėta per pagrįstą terminą.

3.2. EŽTT sprendimų nevykdymo klausimas

EŽTT nustačius pažeidimą, labai svarbi sprendimų vykdymo stadija. Deja, ji Lietuvos institucijų ir pareigūnų kartais nėra labai rimtai vertinama, todėl vilkinamas sprendimų vykdymas. To pavyzdys galėtų būti *Jasiūnienės* byla⁵³, kai buvo delsiama įvykdyti nacionalinio teismo sprendimą atkurti nuosavybės teises, nors būtent dėl to ir buvo nustatytas Konvencijos pažeidimas. Kyla klausimas, ar Lietuva tinkamai įvykdė sprendimus bylose *Sidabras ir Džiautas v. Lithuania*⁵⁴ bei *Rainys ir Gasparavičius v. Lithuania*⁵⁵ dėl buvusių KGB kadrinių darbuotojų darbo veiklos neproporcingo apribojimo, nors Vyriausiasis administracinis teismas, remdamasis EŽTT praktika ir Konvencijos taikymo pirmenybe, nusprendė, kad atitinkamų EŽTT sprendimų tiesioginis taikymas yra pakankama priemonė tinkamai jį įvykdyti⁵⁶. Tačiau ar tikrai šiuo atveju yra tinkamai vykdomos bendrosios priemonės užkirsti kelią tapatiems pažeidimams, ar tai tik tinkamas individualių priemonių įgyvendinimas? Šiaip ar taip byla išsisprendė savaime, nes apribojimas yra terminuotas ir jo terminas suėjo 2008 m. pabaigoje. Panašiai savaime išsisprendė ir *Meilus v. Lithuania* byla⁵⁷, kurioje nustatytas Konvencijos pažeidimas dėl ilgos proceso trukmės, o baudžiamoji byla galiausiai buvo nutraukta dėl senaties terminų.

Tačiau pažymėtina, jog EŽTT yra nustatęs savo *ratione materiae* kompetenciją nagrinėti pareiškimus dėl EŽTT sprendimo nevykdymo, kai nustatytas pažeidimas ir toliau tęsiasi, o valstybė sprendimo tinkamai nevykdo. Byloje *Wasserman v. Russia (Nr. 2)*⁵⁸ EŽTT patenkino pareiškėjo skundus dėl nacionalinio teismo sprendimo nevykdymo ir dar kartą nustatė Konvencijos 6 straipsnio ir 1 Protokolo 1 straipsnio pažeidimą. EŽTT nurodė, kad nors į jo jurisdikciją nepatenka vertinimas, ar valstybė įvykdė pareigas, nustatytas vienu iš jo sprendimų, tačiau tai nereiškia, kad priemonės, kurių valstybė, EŽTT priėmus sprendimą, imasi siekiant suteikti pareiškėjui tinkamą atlyginimą, nepatenka į EŽTT jurisdikciją. Niekas nedraudžia EŽTT vertinti aplinkybių, kurios kilo EŽTT priėmus sprendimą. Taigi EŽTT dar kartą vertino to paties nacionalinio sprendimo nevykdymo klausimą, tik skyrėsi nagrinėjamas laikotarpis – atskaitos tašku tapo ankstesnis

53 *Jasiūnienė v. Lithuania*, no. 41510/98, 6 March 2003.

54 *Sidabras and Džiautas v. Lithuania*, nos. 55480/00 & 59330/00, 27 July 2004.

55 *Rainys and Gasparavičius v. Lithuania*, nos. 70665/01 & 74345/01, 7 April 2005.

56 Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. balandžio 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A²⁴⁸-58/2008.

57 *Meilus v. Lithuania*, no. 53161/99, 6 November 2003.

58 *Wasserman v. Russia (No. 2)*, no. 21071/05, 10 April 2008.

EŽTT sprendimas. Byloje nustatytas pažeidimas ir pareiškėjui vėl priteistas atlyginimas už neturtinę žalą.

Atsižvelgiant į pozityvių pareigų pagrindą, jog valstybės turi užtikrinti efektyvų naudojimąsi Konvencijos teisėmis ir laisvėmis, tikėtina, kad EŽTT praktika gali plėtotis ta linkme, jog pakartotinis trunkamojo pažeidimo vertinimas, kai vengiama įvykdyti EŽTT sprendimą dėl atitinkamo pažeidimo, gali būti nustatomas pažeidimas dėl pozityvių valstybės pareigų nevykdymo.

Nereikėtų klaidingai suprasti, kad sumokėjus kompensaciją pareiškėjui baigiasi valstybės atsakomybė. Ji privalo imtis individualių priemonių siekiant nutraukti EŽTT nustatytą pažeidimą ir kiek įmanoma atitaisyti jo padarinius ir bendrųjų priemonių idant būtų nutraukti panašūs pažeidimai ir užkirstas jiems kelias. Autorės manymu, tai labai svarbu pozityvių pareigų pažeidimo atveju, ypač jei tai yra susiję su netinkamu teisiniu reglamentavimu. Todėl būtina kuo skubiau tinkamai įvykdyti EŽTT sprendimus.

Ilgą laiką EŽTT sprendimų vykdymo klausimas Lietuvoje buvo iš viso nereglamentuotas, išskyrus kompensacijos išmokėjimo mechanizmą. Tik padarius Vyriausybės nutarimo, kuriuo yra patvirtinti Vyriausybės Atstovo nuostatai, pakeitimus⁵⁹ numatyta, kad viena iš pagrindinių Atstovo funkcijų yra bendradarbiaujant su Teisingumo ministerija ir kitomis kompetentingomis institucijomis koordinuoti EŽTT sprendimų vykdymą, o šiai funkcijai vykdyti jis turi teisę prireikus imtis atitinkamų priemonių (ar jas inicijuoti) EŽTT sprendimų vykdymui paspartinti.

ET MK yra priėmęs Rekomendaciją Nr. REC (2008)2 dėl veiksmingų vidaus institucijų gebėjimų neatidėliotinai vykdyti EŽTT sprendimus⁶⁰, kurioje, pabrėždamas būtinumą spartinti EŽTT sprendimų įvykdymą, stiprinti vidaus institucijų gebėjimus vykdyti EŽTT sprendimus, skatina valstybes tobulinti, o prireikus vyriausybės ir parlamento lygiu įsteigti nacionalinius EŽTT sprendimų vykdymo mechanizmus ir procedūras. Gal išsamiau EŽTT sprendimų vykdymo reglamentuoti ir nereikia, kadangi pažeidimai gali būti patys įvairiausi, tačiau negalima palikti visko Vyriausybės Atstovo Europos Žmogaus Teisių Teisme tarnybai, kuri iš esmės turėtų nebent koordinuoti, patarti ir perduoti informaciją EŽTT Vykdymo departamentui. Manau, jog svarbiausia būtų numatyti, kas turi inicijuoti ir numatyti priemones, kurios būtinos siekiant užtikrinti neatidėliotiną sprendimų vykdymą.

Be to, manytina, jog ET MK posėdžiuose, kai vertinami atitinkamų sprendimų įvykdymo klausimai, dalyvautų ne tik diplomatai, bet ir nacionalinių institucijų, į kurių kompetenciją patenka arba kurios iš esmės yra atsakingos už pažeidimą, atstovai, nes

59 Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. liepos 3 d. nutarimo Nr. 929 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės atstovo Europos Žmogaus Teisių Teisme nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 110-4195.

60 Recommendation CM/Rec(2008)2 of the Committee of Ministers to member states on efficient domestic capacity for rapid execution of judgments of the European Court of Human Rights. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-01-01]. <<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1246081&Site=CM&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75>>.

ET MK būtina pateikti tinkamą informaciją. Be to, tai padėtų suvokti atsakomybę už sprendimo įvykdymą.

3.3. Išvados ir rekomendacijos efektyviam pozityvių pareigų vykdymui užtikrinti

Galiojant sąvokų autonomiškumo principui bei esant dinamiškam Konvencijos aiškinimui, neaiškios pozityvių pareigų apimtys, jų turinys, nėra aiškaus baigtinio pozityvių pareigų sąrašo, kaip efektyviai užtikrinti Konvencijos garantuojamas teises ir laisves, todėl svarbūs šie aspektai: nacionalinės teisės atitiktis Konvencijai, efektyvių gynybos priemonių numatymas, tinkamas Konvencijos taikymas nacionalinėse institucijose, ypač teismuose, bei EŽTT sprendimų operatyvus vykdymas.

Konvencija yra gyvas organizmas, jos nuostatas aiškina EŽTT, plėsdamas Konvencijos taikymo sritį, tobulindamas žmogaus teisių apsaugos standartus. Todėl idant būtų efektyviai įgyvendinami prisiimti tarptautiniai įsipareigojimai, būtų tikslinga numatyti teisės aktų projektų atitiktis Konvencijai privalomą vertinimą. O nustačius pažeidimą, sprendimai turėtų būti kuo skubiau vykdomi.

Efektvius Konvencijos tiesioginis taikymas nacionaliniuose teismuose padėtų užtikrinti žmogaus teises jau vidaus teisėje ir, atsižvelgiant į subsidiarumo principą, Lietuva išvengtų tarptautinės atsakomybės, nes asmuo prarastų aukos statusą, jei kartu jam būtų tinkamai atlyginama. Todėl itin svarbu, kad nacionalinė teisė numatytų efektyvias teises priemones Konvencijoje ir jos protokoluose įtvirtintoms teisėms ir laisvėms apsaugoti ir užtikrinti jų gynybą bei kompensacijos galimybes pažeidimo atveju.

Bylų prieš Lietuvą analizė leidžia teigti, jog pozityvių pareigų klausimas keliamas vis dažniau. Peticijose prieš Lietuvą dažnai yra keliamas netinkamų kalinimo sąlygų klausimas, taip pat skundžiamasi dėl Konvencijos garantuojamų teisių pažeidimų neefektyvaus tyrimo, procesinių garantijų neužtikrinimo vidaus teismuose, kelete bylų taip pat keliamas ir netinkamo teisinio reglamentavimo klausimas, nors atsižvelgiant į tai, kad EŽTT savo praktikoje yra nustatęs gana aukštus vidaus teisės kokybės standartus, tikėtina, jog galimos bylos dėl kompensacijos galimybės už per ilgą bylų nagrinėjimą arba dėl operatyvinių veiksmų teisėtumo.

Šiandieninė teisės aktų bazė leidžia gana efektyviai užtikrinti procesinius reikalavimus, o ir pažeidimai dažniausiai šiuo požiūriu nustatyti būtent dėl pareigūnų netinkamo veikimo, o ne dėl įstatymų kokybės trūkumo. Tiesiog būtina operatyviai, objektyviai, viešai ir efektyviai atlikti atitinkamus žmogaus teisių pažeidimo tyrimus ir užtikrinti teisę į teisingą teismą per įmanomai trumpiausią laiką. Be to, svarbu užtikrinti visiems suinteresuotiems asmenims procesines teises, kai sprendžiami privačiam ar šeimos gyvenimui svarbūs klausimai.

Svarbu pažymėti, jog pagrindinė nustatomų kalinimo sąlygų pažeidimų priežastis – tardymo izoliatorių perpildymas. Nors pirmasis pažeidimas buvo nustatytas vienoje seniausių *Karalevičiaus* byloje, šiuo metu padėtis beveik nepasikeitusi, todėl reikia arba

keisti baudžiamąją politiką, arba kuo greičiau spręsti klausimą dėl naujo tardymo izoliatoriaus įsteigimo. Labai svarbu atsižvelgti į CPT ataskaitas ir gerinti kalinimo sąlygas, kad jos atitiktų CPT nustatytus standartus, kad atitinkami asmenys nepatirtų kankinimų, nežmoniško ar orumą žeminančio elgesio. Labai svarbu sudaryti tinkamas darbo sąlygas prižiūrėtojams, nes būtent nuo jų požiūrio į darbą ir elgesio su kaliniais priklauso tinkamų laikymo sąlygų užtikrinimo efektyvumas.

Kaip minėta, dažniausiai nustatomi pažeidimai, padaromi dėl netinkamo pareigūnų elgesio: netinkamas šaunamojo ginklo panaudojimas, tyrimo trūkumai, procesinių teisių, iš dalies ir dėl kalinimo sąlygų, neužtikrinimas. Todėl itin svarbu yra aukšta pareigūnų kvalifikacija, nuolatinis jų švietimas žmogaus teisių klausimais, profesiniai mokymai.

Kuo greičiau būtina spręsti ir *L* byloje iškeltą transseksualų teisės keisti lytį klausimą, kadangi nepagrįstai ilgai yra užtrukusi neaiški padėtis. Kadangi EŽTK nenumato teisės keisti lytį, vertėtų apsispręsti, ar panaikinti Civilinio kodekso nuostatas dėl lyties keitimo, ar kuo greičiau priimti Lyties pakeitimo įstatymą. Nereikėtų pamiršti, jog sumokėjusi kompensaciją, kuri leido šios bylos pareiškėjui pakeisti lytį užsienyje, Lietuva neišsprendė visų problemų, kadangi pagal EŽTT praktiką būtina teisiškai pripažinti naują lytį.

Kelete bylų pripažinti pažeidimai dėl netinkamo kompensacijų reglamentavimo už privataus gyvenimo pažeidimus žiniasklaidoje jau yra ištaisyti išgaliojus naujam Civiliniam kodeksui ir pakeitus Visuomenės informavimo įstatymą nebenumatant kompensacijų ribų.

Lietuva nėra potenciali pagrįsto laiko proceso pažeidėja, tačiau šiandieninė padėtis rodo efektyvių gynybos priemonių stoka – būtina nustatyti aiškų kompensavimo mechanizmą. Kita problema, kurią atskleidžia šiandieninė situacija, tai nepagrįstai ilgas sprendimų vykdymo procesas, kuris, kaip rodo naujausia EŽTT praktika, gali sukelti naujus pažeidimus. Todėl būtina reglamentuoti sprendimų vykdymą, įtraukiant aukščiausias institucijas, kad būtų teikiamas deramas dėmesys šioms klausimams ir nebūtų nepagrįsto vilkinimo.

Literatūra

Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 96-3016.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 90-2777.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės

1995 m. liepos 3 d. nutarimo Nr. 929 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės atstovo Europos Žmogaus Teisių Teisme nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 110-4195.

Armonas v. Lithuania, no. 36919/02, 25 November 2008.¹

1 EŽTT priimtais sprendimais ir nutarimais dėl priimtumo galima susipažinti Europos Žmogaus Teisių Teismo interneto svetainėje adresu <www.echr.coe.int>.

- Asanidze v. Georgia* [GC], no. 71503/01, 8 April 2004.
- Biriuk v. Lithuania*, no. 23373/03, 25 November 2008.
- Budayeva and others v. Russia*, no. 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 & 15343/02, 20 March 2008.
- Calvelli ir Ciglio v. Italy*, no. 32963/96, 17 January 2002.
- D. M. v. Poland*, no. 13557/02, 14 October 2003.
- Dickson v. United Kingdom* [GC], no. 44362/04, 4 December 2007.
- Drakšas v. Lithuania*, no. 36662/04, Vyriausybei komunikuota 2006 m. lapkričio 28 d.
- Evans v. the United Kingdom* [GC], no. 6339/05, 10 April 2007.
- Fadeyeva v. Russia*, no. 55723/00, 9 June 2005.
- Goodwin v. the United Kingdom* [GC], no. 28957/95, 11 July 2002.
- Grant v. the United Kingdom*, no. 32570/03, 23 May 2006.
- Gulijev v. Lithuania*, no. 10425/03, 16 December 2008.
- Hunt v. Ukrain*, no. 31111/04, 7 December 2006.
- Jankauskas v. Lithuania* (dec.), no. 59304/00, 16 December 2003.
- Jasiūnienė v. Lithuania*, no. 41510/98, 6 March 2003.
- Jucius and Juciuvienė v. Lithuania*, no. 14414/03, 25 November 2008.
- Juozaitytė ir Bikulčius v. Lithuania*, nos. 70659/01 & 74371/01, 24 April 2008.
- Karalevičius v. Lithuania*, no. 53254/99, 7 April 2005.
- Kudla v. Poland* [GC], no. 30210/96, 26 October 2000.
- L. v. Lithuania* (dec.), no. 27527/03, 6 July 2006.
- L. v. Lithuania*, no. 27527/03, 11 September 2007.
- LCB v. the United Kingdom*, no. 23413/94, 9 June 1998.
- Marckx v. Belgium*, no. 6933/74, 13 June 1979.
- McCann and others v. the United Kingdom* [GC], no. 18984/91, 27 September 1995.
- Meilus v. Lithuania*, no. 53161/99, 6 November 2003.
- Morkūnas v. Lithuania* (dec.), no. 29798/02, 12 April 2007.
- Nachova and others v. Bulgaria* [GC], nos. 43577/98 & 43579/98, 6 July 2005.
- Nuvoli v. Italy*, no. 41424/98, 16 May 2002.
- Osman v. United Kingdom*, no. 23452/94, 28 October 1998.
- Peleckas v. Lithuania* (dec.), no. 18293/03, 6 November 2007.
- Rainys and Gasparavičius v. Lithuania*, nos. 70665/01 & 74345/01, 7 April 2005.
- Ramirez Sanchez v. France* [GC], no. 59450/00, 4 July 2006.
- Ramzy v. Netherlands* (dec.), no. 25424/05, 27 May 2008.
- Sadauskienė v. Lithuania* (dec.), no. 19742/03, 27 November 2007.
- Savenkovas v. Lithuania*, no. 871/02, 18 November 2008.
- Scordino v. Italy* (No.1) [GC], no. 36813/97, 29 March 2006.
- Sidabras and Džiautas v. Lithuania*, nos. 55480/00 & 59330/00, 27 July 2004.
- Siliadin v. France*, no. 73316, 26 July 2005.
- Silickis ir Silickienė v. Lithuania*, no. 20496/02, Vyriausybei komunikuota 2006 m. balandžio 5 d.
- Valašinas v. Lithuania*, no. 44558/98, 24 July 2001.
- Van Kuck v. Germany*, no. 35968/97, 12 June 2003.
- Wasserman v. Russia* (No. 2), no. 21071/05, 10 April 2008.
- Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. balandžio 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A248-58/2008.
- Jočienė, D.; Čilinskas, K. *Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje*. Vilnius: Teisės projektų ir tyrimų centras, 2005.
- Sagatys, G. *Vaiko teisė į šeimos ryšius*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006.

- Borelli, S. Positive Obligations of States and the Protection of Human Rights. *Interights Bulletin*. 2006, 15(3).
- Leach, Ph. Positive Obligations from Strasbourg – Where do the Boundaries Lie? *Interights Bulletin*. 2006, 15(3).
- Mowbray, A. R. *The Development of Positive Obligations under the European Convention on Human Rights by the European Court of Human Rights*. Oxford-Portland Oregon: Hart Publishing, 2004.
- Van Dijk, P. „Positive Obligations“ implied in the European Convention on Human Rights: are the States still the „Masters“ of the Convention? *The role of the Nation-State in the 21st Century: Human Rights, International Organizations and Foreign Policy: Essays in Honour of Peter Baehr*. Hague-Boston-London: Kluwer Law International, 1998.
- Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikos apibendrinimas dėl gyvybės atėmimo tyrimo procesui keliamų reikalavimų. *Teismų praktika*. 2004, 20.
- ET MK DH 2008 m. gruodžio 2–4 d. posėdžio darbotvarkė. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-01-01]. <[https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Del/OJ/DH\(2008\)1043&Language=lanEnglish&Ver=prel&Site=CM&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Del/OJ/DH(2008)1043&Language=lanEnglish&Ver=prel&Site=CM&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75)>.
- Recommendation CM/Rec(2008)2 of the Committee of Ministers to member states on efficient domestic capacity for rapid execution of judgments of the European Court of Human Rights. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-01-01] <<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1246081&Site=CM&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75>>.
- Petronytė, J. Klaipėdos morgas laukia Vyriausybės malonės. *Vakarų ekspresas*. 2007 m. birželio 12 d.
- Varnas, J. Morgas liks be darbuotojų. *Vilniaus diena*. 2007 m. lapkričio 22 d.
- Vaitkevičius, A.; Almanaitė, A. Už palaikų saugojimą savivaldybė atsiskaito pažadais. *15 minučių*. 2008 m. spalio 6 d.

ASSESSMENT OF THE STATE'S POSITIVE OBLIGATIONS IN THE CASES OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS AGAINST LITHUANIA

Lina Urbaitė

Vilnius University, Lithuania

Summary. *The newest tendencies in the practice of the European Court of Human Rights (ECHR) show that the question of positive obligations since the case of Marckx v. Belgium (1979) has developed rapidly, especially in the sphere of private life. There is no express definition of positive obligations, but as a key characteristic, a duty to take actions may be emphasised. The principle of effectiveness also serves as a tool for the identification of positive obligations. However, it is sometimes hard to distinguish positive and negative obligations because applicable principles are similar - in both cases the fair balance between competing interests must be considered. The newest case-law of the ECHR shows that with regard to the growth of the standards of human rights, the requirements of high quality le-*

gislation and administrative practice are instituted, thereby imposing increasing burdens on states.

Jurisprudence of the ECHR in cases against Lithuania, as much as it concerns positive obligations, may be divided into 3 categories: inadequate conditions at prisons (Karalevičius, Savenkovas cases), ineffective investigation and failure to guarantee procedural rights (Juozaitytė & Bikulčius, Sadauskienė, Peleckas, Jucius & Juciuvienė, Gulijev cases) and inadequate legal regulation of the right to private life. The latter includes the limitation of the maximum amount of non-pecuniary damages for the breach of privacy, and the inability to undergo full gender reassignment and have a new identity acknowledged due to the failure to adopt necessary legislation (Armonas, Biriuk and L cases).

All these groups relate to different measures that have to be adopted and implemented in order to increase the effectiveness of enjoyment of the rights guaranteed by the European Convention on Human Rights (hereinafter – the Convention). As regards prison conditions, the violations found showed that the biggest problem is overcrowding in places of detention. In order to guarantee that a detention corresponds to Article 3, it is very important to try to readjust the established standards and to have regard for the CPT reports. In order to fulfil procedural positive obligations, it is substantially important to carry out timely, operative, impartial, comprehensive and public investigation of violations of rights under the Convention and also to guarantee a right to a fair trial. In light of the identified violations of Article 8, Lithuania currently has but one issue, albeit a sensitive and controversial one. The issue of concern is the situation of transsexuals, who according to the Civil Code have legitimate expectations to have gender reassignment and acknowledgement of their new gender. If the situation with compensation of non-pecuniary damage has been remedied by adopting a new Civil Code and relevant amendments of the Law on provision of information to the public, the situation of transsexuals is more complex. Lithuania has chosen to pay reparation of damages. However, there is still a pending obligation to execute judgement in the L case and in order to fulfil general remedies, Lithuania may be asked to adopt necessary legislation. In light of a clear lack of legislative will, it may become necessary to revoke relevant provisions of the Civil Code that determine the right to gender reassignment.

In recognition of the dynamic interpretation of the Convention, it must be noted that the concept of positive obligations is quite ambiguous. Therefore, in order to guarantee the effective enjoyment of rights and freedoms under the Convention, as well as to fulfil the state's positive obligations, these general aspects are essential: verification of the compatibility of domestic law with the Convention, establishment and improvement of domestic remedies, invoking the Convention at domestic courts and rapid execution of ECHR's judgements.

Keywords: the European Convention on Human Rights, the European Court of Human Rights, positive obligations, principle of effectiveness, freedom of discretion, fair balance, execution of the ECHR decisions.

Lina Urbaitė, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės katedros doktorantė. Mokslinių tyrimų kryptys: tarptautinė žmogaus teisių apsauga, Europos žmogaus teisių konvencijos mechanizmas.

Lina Urbaitė, Vilnius University, Faculty of Law, Department of International and European Union Law, doctoral student. Research interests: international protection of human rights, the mechanism of the European Convention on Human Rights.